

Előszó

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság 2023. november 18-án Újvidéken, a Tartományi Képviselőház II. emeleti kerekasztal tanácstermében, délelőtt 10 órai kezdettel tartotta meg hagyományos ünnepi magyar tudomány napi tematikus tanácskozását “A háborúk társadalmi és gazdasági hatásai” kerettémával. Közvetlenül a kerettémáról 14 referátum szólt, a többi más témájú aktuális kutatásokról. A tanácskozáson mind a társadalom-, mind a természettudományok területén tevékeny neves délvidéki és anyaországi szenior és junior kutató vett részt. A résztvevők előadásuknak, tanulmány formájában, a szerzők által szerkesztett változatát e kötet tartalmazza, a tanácskozás programja szerinti sorrendben.

A háború okai és következményei témájának apropója az orosz-ukrán háborús konfliktus volt, mely sajnos, ezen előszó írásakor még mindig tart. Igaz, újabban, Donald Trumpnak, az USA elnöknek köszönhetően, immáron nagyobb reménnyel, hogy véget ér. A referátumok emellett vizsgálják a háborúk következményeit általában, és a különböző háborúknak a magyarság helyzetére gyakorolt hatásait. A vitában is felmerült a kérdés, mennyiben lehet megelőzni a háborút és ha már kitört, majd létre jött a béke, - elhárítani, vagy csökkenteni, ott ahol és amint lehetséges, kompenzálni kedvezőtlen hatásait. Ezek a hatások az emberi jogok korlátozására, a gazdaság összeomlására, vagy kedvezőtlen állapotára (pl. infláció) vonatkozhatnak. Ugyanakkor a háborúknak az ártatlan polgári lakosságra gyakorolt hatása is vizsgálható és e kötetben szerepelő egyes tanulmányok ezt is teszik. Ezen belül vizsgálható az I. világháború és hatása a (magyar) nemzeti kisebbség helyzetére; a lakosság kényszerített mozgására, összetételének ún. győztesek (I., II. vh.), vagy általuk támogatott területében megnövekedett államokban megtörtént erőszakos vagy államhatalmi befolyás útján történő megváltoztatására (pl. betelepítés, kitelepítés) irányuló intézkedések. Ezek közül több kérdésről a VMTT korábbi tematikus kötetei tanúskodnak. Nemkülönben vizsgált és vizsgálható e háborúk hatása az alapvető emberi jogoknak, így az élethez és a szabadsághoz való jog gyakorolhatóságára. A referátumok ezekre a kérdésekre adandó válaszokat részben adják meg, de így is fontos, átfogó képet nyújtanak a háború, a háborúk összképének negatív hatásaira nézve.

Újabban a hírek arról szólnak, hogy az immáron három éve tartó egyébként mindkét oldalról nagyon sok emberáldozatot követelő orosz

– ukrán háború folyamányaként, csak Bajorországban (NSZK) több mint egy millió ukrán menekült él. Habár képzeteknek számítanak, közülük csak alig kétszázezren vállaltak munkát, ugyanis elegendőnek tartják a munkanélküli segílyt, amit Németország nyújt a menekülteknek. Vannak azonban a helyi (német) lakosság részéről olyan hangok, melyek arról szólnak, hogy akik menekültként nem dolgoznak, habár erre alkalom adódott, nem kellene segílyt kapniuk. Észrevehető, hogy Újvidékre is, de feltehetően más délvidéki városunkba, településünkre nagyon sok fiatal ukrán (asszony, férfi, gyermek), vagy idősebb személy érkezett Ukrajnából. Naponta találkozhatunk velük a boltokban. Hogy dolgoznak-e, vagy itt is segílyből élnek, nem tudom. Magyarország kormányzata nagyon sokat segített a háború elől tömegesen menekülő ukránoknak, megadván nekik a menedékjogosultságot. Vice versa, az ukrán regnáló hatalom sajnos, ezt a jószolgálatot nem viszonzotta, a kárpátaljai magyarság egyéni és kollektív jogainak javítása helyett ezeket leszűkítette, azaz a korábbiakhoz képest, ezeket korlátozta, mégpedig különösen érzékeny, az anyanyelvű oktatás és képzés területén.

Azt mondják, a háború nem más, mint a diplomácia csődje, vagy akár a politika folytatása más eszközökkel. A nemzetközi tudományos irodalomban fellelhetők olyan fogalmak, elhatárolások is, mint „igazságos” és „igazságtalan” háborúk. Általában a védekezők igazságosként, a támadók igazságtalannak minősülnek. A kérdés azonban korántsem ilyen egyszerű, hiszen az okok gyakorta az előzményekben rejlenek. Általában utólag, a győztesek „szokták” megmondani, mi (volt) az igazságos, mi az igazságtalan, megmutatkozott azonban, hogy ez gyakorta nem teljes, sőt merőben torzított kép. A teljes képhez többek között hozzá tartozik, hogy akár a támadók, akár a védekezők is elkövethetnek bűncselekményeket a nemzetközileg szabályozott és oltalmazott emberi jogok ellenében.

Ha a háborút „szembe állítjuk” argumentum a contrario és értékelési szempontból a békével, akkor mindenképpen a békének van par excellence „igaza”. Különösképpen, ha a béke hívei megakadályozzák a háborút, összes negatív következményeivel együtt. Volt olyan béke, inkább és pontosabban háborút követő békekötés is, mely rendkívül igazságtalan következményekhez vezetett. Ezeknek az I. Vh.-t követő Trianoni békediktátum egyik legekleatásabb példája: hiszen Magyarország területének és lakosságának kétharmadát az ún. „utódállamok” javára ítélték. Ezek az „utódállamok”, mint a területtel keblükbe „beosztott” új kisebbséget, a magyart, emberi és kisebbségi jogaik tekintetében

annyira sem méltatták, mint amennyi joguk nekik volt a korábbi (oszt-rák-magyar) Monarchiában. Vannak történettudósok, akik okkal, joggal és találóan jegyezték meg, annak alapján ahogyan ezek az utódállamok bántak a magyar kisebbséggel, hogy megmutatkozott, hogy a terület kellett, de az őslakos magyar kisebbség nem. És jogellenesen tettek is azért, hogy ne legyenek, vagy minél kevesebben. Sokan történészek, de nemcsak történészek, és nemcsak magyarok, nem véletlenül állítják azt, hogy az I. Vh. oktrojált méltánytalanságai okozták a II. vh.-t.

Egyébként az I. Vh.-ban a győztes nagyhatalmak egyike-másika nem egyformán ítélte meg Magyarország helyzetét. Az angolok inkább tartózkodtak. Az akkori francia hatalom trianoni képviselői úgy gondolták, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia megszüntetése és ebben pedig Magyarország bármely más („vesztes”) országnál súlyosabb elmarasztalása, „hozzá segít” a Közép-Európában és így egész Európában is a német befolyás csökkentéséhez. A franciák ekkor az ún. utódállamok által, ezeknek a csupán enyhén szólva túlkapásait is tolerálva, kívánták ezt a befolyást és egyéb saját érdeket érvényesíteni.

A II. vh. után a határon túli magyarság kedvezőtlen helyzete alapvetően nem változott. Az ún. „kollektív bűnösség” fogalma és gyakorlata súlyosan érintette többek között a délvidéki magyarságot is, ugyanis a 44-es évi statárium, azaz ún. szerb katonai közigazgatás során az ún. partizán szabadcsapatok, egyéni jogszerű eljárás nélkül több tízezer délvidéki magyart végeztek ki, mindenképpen akkori hatósági tudomásulvétellel. Erre Mindszenty József bíboros mutatott rá elsőként. Társulatunk és e sorok szerzője is, régtől azon a tudományosan megalapozott, kutatásokon alapuló állásponton volt és maradt, hogy sem a magán-, sem a közjog nem ismeri a kollektív vétkességet, csak az individuálisat, s a vétkesség csak akkor áll fenn, ha jogszerű, kontradiktórus eljárásban jogerős marasztalást nyert. Ez akkor is érvényes, ha sok a vétkes, és az utóbbiak közé sorolhatók azok a még máig ismeretlen emberek is, akik az ártatlan délvidéki magyar lakosság kivégzéséhez hozzá járultak, vagy ebben részt vettek. (Megjegyezhető, hogy akár a „vesztes”, akár a „győztes” által emberi jogokat sértő magtartás pönális szempontból nem évül el.). Matuska Márton és más neves történészünk kutatásai mutatták ki, hogy az akkori katonai és politikai hatóságok szándéka az volt, hogy akár ezen embertelen eljárás útján hozzá járuljanak a délvidék délszláv többségi etnikai jellegéhez, amire már régtől addig sikertelenül törekedtek. A II. v.h. után a bánási németeket, több mint hatszázezret, kollektív bűnösség (a valamikor Csehszlovákia, pon-

tosabban Edvard Beneš „találmánya”) vádjával kitelepítették. Ezzel is hozzá járultak a térség etnikai összetételének erőszakos, a nemzetközi normákkal ellentétes megváltoztatásához. A nemzetközi jog (a nemzeti kisebbségek oltalmáról szóló Charta) tiltja a nemzeti kisebbségek által lakott területek korábbi nemzetiségi összetételének erőszakos, azaz államhatalmi közreműködésével bármilyen módon történő kényszerítő megváltoztatását. Habár Trianonnak békekötési határozataiban és a vesztesekre erőltetett „egyezményeiben”, valójában diktátumokban, voltak gyér, minimális kisebbségvédelmi klauzulái, ezeket sem az I. sem a II. Vh. után az utódállamok nem tartották be, s történt ez anélkül, hogy a „győztesek” „társgyőzteseiktől” ezt számon kérték volna.

Részben háborúk, részben más (első szempillanásra állítólag gazdasági) oknál fogva, jó egy évtizede, napjainkban is tartó, más, nem európai kultúrákból hatalmas néptömegek vándorolnak, vagy vándorolnának be Európába, főként illegálisan, miközben a jelenlegi uniós hatalom ezt támogatja, mégpedig eddig anélkül, hogy a beköltözködő egyéneket ellenőriznék, pl. hogy valóban háború, vagy diszkrimináció elől menekülnek-e, vagy csak az embercsempészek ígérte jobb megélhetés reményében váltanak országot. Közben igazán csendes népességcsere folyik. Vannak olyan nyugat-európai városok, amelyekben a „bevándorlók” már helyi többségben vannak. Ezzel együtt, növekednek a bevándorlók azon részének hatására, amely nem kívánja elfogadni a hagyományos európai értékeket, a helyi őslakosság ellenében elkövetett tömeges atrocitások. A magyar kormányzat idejekorán helyesen cselekedett, amikor az illegális bevándorlást kontroll alá helyezte.

Megmutatkozott, hogy a bevándorlók egy radikális része se nem olcsó, se nem képzett munkaerő és közöttük szép számban akadtak, akadnak olyanok is, akik nemcsak munkavállalási célzattal jöttek és jönnek.

Tudományos szempontból, azaz a nemzetközi menekültügyi jogszabályok fényében is igazolható, hogy a magyar kormány kezdettől fogva helyes állásponton volt és van: - aki igazi (pl. háború, vagy diszkrimináció miatt) menekült, annak meg kell adni a nemzetközi jog által szavatolt menekültjogokat és lehetővé kell tenni számára az oltalmat, de azt a lehetőséget is, hogy amennyiben szülőhelyükön a menekülés okát kiváltó megkülönböztetés, vagy háború megszűnik, vissza térhessen hazájába, szülőföldjébe. Aki azonban illegális bevándorló, pl. mert személyi identitást bizonyító okmányok nélkül érkezik, mégpedig gyakorta nemzetközi jogszabályok által tiltott emberkereskedelemmel is vádolha-

tó „közvetítők” által, őket nem lehet, sőt nem szabad „tárt ajtóval várni”, amiről a negatív tapasztalatok hatására, egyre inkább szinte minden uniós tagállamban a lakosság meggyőződött, hogy az illegális beköltözők visszaélnék a vendégszerttel, s az őshonos lakosság immáron nem mond a „Willkommenskultur”-ra.

A menekültek és a quasi-menekültek „megkülönböztetése” nem áll ellentétben az európai négy szabadságjoggal (a személyek, a munkaerő, az áru és tőke, szabad áramlása) ellenkezőleg, megerősíti azt. Az EU, a tagállamok egyet értésével létre hozta a közös piacot (Binnenmarkt) a Maaszhtrichti Egyezmény értelmében. Ami azt jelenti, hogy a teljesjogú tagállamok állampolgárai, akik egyúttal az EU állampolgárai is, a nemzeti és közösségi jogszabályokkal összhangban, tehát legálisan szabadon vállalhatnak munkát a másik EU-s tagországban, azaz a közös európai gazdasági térségen belül. Ez teljesen más, mint az uniós térségen kívüli illegális migráció térhódítása, mely megmutatkozott, súlyos, ártatlan emberi életet megtagadó konfliktusok okozója lett, vagy az lehet.

Az alapvető jogok olyan jogosultságok, amelyeket az alkotmány és a nemzetközi jog is szavatol. Ezeket a jogokat a törvény nem vonhatja el, kivéve azokat az eseteket, amelyeket az alaptörvény, alkotmány megszab. E jogosultságok között van az élethez, a testi épséghez, egészséghez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való jog. Ezek szerint egy háborúban álló ország, mint jelenleg Ukrajna, minden védekezési megszorultsága ellenére, EU-s kandidátusként, nem alkalmazhat állami kényszert a katonai besorozásoknál, mert ezzel megszegi a nemzetközi és európai jogban is elismert alapvető emberi jogokat, az élethez és a lelkiismereti szabadsághoz való jogot. A háború ugyanis szemben áll az élethez való joggal, ezért az EU közösségi jog szerint minden behívott elutasíthatja a behívást lelkiismereti jogára hivatkozva, anélkül, hogy ez bármilyen állami represszióval járhatna. Sajnos, az ukrainai besorozók lábbal tiporják ezt a jogot. Az élethez való jog Európában általánosan elismert alapvető emberi jog, amit az Európába igyekvő Ukrájnának mindenképpen tiszteletben kellene tartania. Sajnos, nem tartja be. Míg ezt írjuk, az erőszakos sorozásnak egy (újabb) kárpátaljai magyar ember (Sebestyén József) lett áldozata, aki a sorozó hatóságnak testi erőszak alkalmazása miatt, belehalt sérüléseibe. Egyébként a hírek arról szólnak, hogy Ukrajna hatóságai által besorozott magyarok közül a háborúban több mint nyolcvanán vesztették életüket. Az ilyen ország, ha nem változtat kisebbségellenes gyakorlatán, aligha lehet az EU tagja. Szinte

analóg módon előfordult ez ugyanígy a kétezres évek elején kirobbanó délszláv válság és háborúk idején is, amikor az akkori szerb és horvát hatalom tömegesen (aránytalanul nagyobb lélekszámban mint amennyi e kisebbség aránya az összlakossághoz képest) sorozta be a területén hagyományosan élő magyar kisebbségi közösség tagjait és a saját katonasága első hadsoraiba küldte őket. Akkoriban az újvidéki Magyar Szó napilap riportere a dél baranyai hadszíntéren helyszínelő beszámolójában azt írta, hogy az egyik lövészárokból az egyik fiatalember átszólt a másikba: „István ne lőj, én vagyok unokatestvéred János.” Ráadásul, mindkét, akkor egymással háborúban álló ország az alapvető jogokkal ellentétesen, jogszabályban súlyos szankciókkal illette azokat, akik lelkiismereti okokból nem kívántak részt venni a háborúban, azaz megtagadták a háborús katonai szolgálatot. Az erőszak tehát törvénybe volt iktatva, szemben az alkotmányban szavatolt alapvető emberi szabadságjogokkal. A régi latin közmondás szerint: nihil novum sub sole (nincs újdonság a nap alatt). Ám reménykedjünk, hogy az emberi jogok univerzális jellege és hatása rábírja a háborúban résztvevőket, hogy békét kössenek, a békekötés kölcsönös feltételei betartásának nemzetközi ellenőrzésével.

Újvidéken, 2025. augusztus 31-e.

Szalma József